

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Досліджено сучасний стан ресурсного забезпечення сільського господарства. Розглянуто наявний стан ресурсного потенціалу та тенденції його розвитку в сільськогосподарських підприємствах.

Ключові слова: ресурсний потенціал, основні засоби, сільськогосподарські підприємства, технологічне забезпечення, земельні ресурси.

За умов ринкових аграрних трансформацій в Україні для ефективного і сталого розвитку функціонування сільськогосподарських підприємств проблема розвитку ресурсного забезпечення є однією з головних. Від її вирішення залежить подальший розвиток сільськогосподарських підприємств, конкурентоспроможність продукції та ефективність їх діяльності. Важлива роль ресурсного потенціалу в економіці сільськогосподарських підприємств, галузей і держави зумовлює необхідність його вивчення.

Проблемі ресурсного забезпечення сільського господарства України присвячені наукові праці В. Г. Андрійчука, М. В. Гладія, О. Ю. Єрмакова, Г. Є. Мазнева, В. І. Перебийноса, Г. М. Підлисецького, О. В. Харченка та ін., які нами використано як методологічну основу дослідження.

Проте сьогодні потребує вдосконалення механізм взаємодії складових елементів ресурсного потенціалу суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

Метою дослідження є вивчення сучасного стану ресурсного потенціалу та опрацювання пропозицій щодо його поліпшення в сільськогосподарських підприємствах.

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств є економічною категорією, що визначає сутність взаємопов'язаних земельних, трудових і матеріальних ресурсів. Ресурсне забезпечення аграрного сектору України насамперед характеризується станом матеріально-технічної бази сільського господарства, і, зокрема, вартістю основних засобів та динамікою інвестицій у сільське господарство, введенням в дію виробничих потужностей і об'єктів, забезпеченням аграрних виробників сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин тощо. Потрібно зазначити, що на сучасному етапі господарювання важливу роль відіграє проблема структурної збалансованості ресурсного потенціалу, яка потребує вивчення співвідношення окремих його складових (структури) у вартісній їх формі. Ними, наприклад, є: структурні пропорції між рослинництвом і тваринництвом; земельним фондом і наявністю техніки для обробітки ґрунту; тваринництвом і кормовиробництвом тощо. Порушення цих пропорцій веде до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва в господарюючих суб'єктах.

Як відомо, комплекс організаційно-економічних заходів, які передбачені аграрною реформою і спрямовані на докорінні перетворення в сільському господарстві, не знайшов свого дієвого втілення. Тому

продовжується процес неефективного використання потенціалу сільськогосподарських земель у країні. Однією з основних причин цього є незадовільне матеріально-технічне забезпечення, а наявні технічні засоби не відповідають сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства через недостатню надійність і низьку продуктивність. Слід зазначити, що більшість сільськогосподарських машин в аграрних формуваннях працюють понад амортизаційні терміни, а витрати на ремонт і технічне обслуговування виробничого ресурсного потенціалу перевищують їх початкову вартість. Це в кінцевому підсумку знижує економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. В умовах обмеженості ресурсів першочерговості набуває формування та ефективне використання технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, що уміщує як модернізацію парку сільськогосподарських машин, так і закупівлю більш сучасної техніки. Це дасть змогу більш ефективно використовувати виробничий потенціал підприємств і надалі нарощувати його інноваційну основу. За розрахунками вчених, при вирощуванні озимої пшениці можна одержати врожай 40 ц/га згідно з передбаченими технологічною картою вимогами, однією з яких є задовільне ресурсне забезпечення [6].

Динаміка забезпеченості сільськогосподарських підприємств України технікою наведена в таблиці 1.

При цьому маємо звернути увагу на те, що кількість тракторів у період 2000 – 2009 рр. зменшилась на 48%. І такою ж є ситуація не тільки по тракторах, але й по всій сільськогосподарській техніці. Так лише у період 2008 – 2009 рр. кількість зернозбиральних комбайнів скоротилась на 2.3 тис. шт., кукурудозбиральних – на 0,3 тис. шт., картоплезбиральних комбайнів на 0,1 тис. шт., бурякозбиральних машин на 0,7 тис. штук. Проведений нами аналіз статистичних даних свідчить, що все це обладнання було списано у зв'язку з моральним та фізичним його застарінням чи виведенням з ладу.

Відомо, що значний вплив на врожайність сільськогосподарських культур має застосування мінеральних добрив. На жаль, негативним на сучасному етапі для аграрної галузі вважаємо те, що виробництво мінеральних добрив в Україні скоротилось порівняно з попередніми роками (табл.2). Щодо сільськогосподарської техніки, то її виробництво теж у досліджуваному періоді зменшилось, за винятком обприскувальної.

Аналіз сучасного стану ресурсного потенціалу

сільськогосподарських підприємств дав можливість визначити такі тенденції розвитку аграрної сфери, як: значне падіння виробництва (зумовлено тим, що ресурсний потенціал України використовується лише на третину; зниження економічної родючості земель; недостатність матеріально-технічного забезпечення та

механізації виробничих процесів; суттєве зниження мотивації праці, низький рівень заробітної плати, який в 6,9 раза нижчий, ніж у працівників банківської сфери); неефективні системи управління і організації виробництва, падіння виробничої та технологічної дисципліни, відсутність інноваційної стратегії тощо.

Таблиця 1. Динаміка забезпеченості технікою сільськогосподарських підприємств України

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Трактори, тис. шт.	318,9	216,9	201,3	186,8	177,4	168,5
у розрахунку на 1000 га ріллі, шт.	14	11	10	10	9	9
Зернозбиральні комбайни, тис. шт.	65,2	47,2	44,3	41	39,1	36,8
у розрах. на 1000 га посівної площі зернових (без кукурудзи), шт.	6	6	5	5	4	3
Кукурудзозбиральні комбайни, тис.шт.	7,9	4,8	4,2	3,6	3,2	2,9
у розрах. на 1000 га посівної площі кукурудзи, шт.	8	5	4	2	2	2
Картоплезбиральні комбайни, тис.шт	3,6	1,9	1,7	1,5	1,4	1,3
у розрах. на 1000 га посівної площі картоплі, шт.	153	117	103	70	57	48
Бурякозбиральні машини, тис. шт.	13	8,5	7,7	6,6	5,8	5,1
у розрах. на 1000 га посівної площі буряків, шт.	16	17	12	13	18	18
Льнозбиральні комбайни, тис. шт.	1,7	1	0,9	0,8	0,7	0,6
у розрах. на 1000 га посівної площі льону, шт.	72	41	18	19	39	14
Установки та агрегати для доїння корів, тис. шт.	33,5	16,8	14,7	12,7	11,4	10,5

Для багатьох сільськогосподарських підприємств характерним є морально застаріла техніка, неефективні організаційні структури і методи управління тощо. У таблиці 3 наведена вартість основних засобів сільського господарства України.

Оцінюючи наведені в таблиці 3 показники, слід зауважити, що вартість основних засобів у сільському господарстві у 2005 році становила 46851,7 млн. грн., а з кожним наступним роком відбувалося їх зростання приблизно на 10% щорічно. Це можна класифікувати як позитивне явище. На початок 2010 року показник вартості основних засобів у сільському господарстві склав 58292,8 млн. грн., що на 19,6 % більший за показник 2005 року. Таким чином, негативною рисою відтворення основних засобів виробництва нині є стійка тенденція до їх зменшення та фізичного зношення. Це зумовлено тим, що здійснювані обсяги інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів виробництва. За цих умов реконструкція і технічне переозброєння, перехід на більш прогресивні, енергозберігаючі технології є основою подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і підвищення продуктивності праці в аграрній галузі.

Серед головних складових ресурсного потенціалу в Україні є земельні ресурси, які потребують дбайливого ставлення до їх використання. Зі зростанням населення показник землезабезпечення знижується. Тому необхідно постійно поліпшувати земельні ресурси, ощадно використовувати їх, не допускаючи невинуватого вилучення сільськогосподарських угідь для потреб інших галузей національного господарства.

Не менш важливим національного господарським показником є якість земельних угідь. Сільськогосподарські угіддя України представлені різноманітними ґрунтами, більшість з яких мають високу родючість. Так у структурі генетичних типів ґрунтів України, що зайняті під орними землями, чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти як найбільш

родючі займають майже 73 %, сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені — понад 12 %, каштанові — близько 4 %.

За роки земельної реформи в Україні істотних змін зазнала структура землекористувачів. На початку 2010 р. площа сільськогосподарських угідь недержавних аграрних підприємств становила 25,68 млн. га, або 61,4 % від усіх сільськогосподарських угідь країни, в тому числі ріллі — відповідно 21,69 млн. га і 66,6 %. У розпорядженні громадян знаходиться 10,9 млн. га сільськогосподарських угідь (26,0 %) і ріллі — 8,2 млн. га (25,2 %). Із загальної земельної площі України сільськогосподарські угіддя займають 71% або ж 428,5 тис.км² (рис.1).

На кінець 2009 р. площа порушених земель у країні складала 156,7 тис. га, а відпрацьованих – 51,5 тис. га.

Слід зазначити, що з кожним роком порушення землі коливається (2009 рік – 1,5 тис. га, а в 2008 р. було 1,2 тис. га), хоча відпрацювання земельних ресурсів спадає. Так за 2009 рік було відпрацьовано 1,1 тис. га. Також позитивним є те, що збільшуються процеси рекультивізації, завдяки яким у 2009 році було відновлено 1,9 тис. га; зростає і площа зрошуваних земель на – 5,3 тис.га) [4]. Наведений розподіл сільськогосподарських угідь між землекористувачами змінюватиметься з розвитком різних організаційних форм господарювання на селі. У сільськогосподарських підприємствах основним використанням земельних угідь є посіви польових культур. На рисунку 2 наведена структура посівних площ основних сільськогосподарських культур, при аналізі якої маємо звернути увагу на те, що площа, яка використовувалась під посів зернових культур у період 2000 – 2009 рр., збільшилась на 14,5%. І такою ж є ситуація по посівних площах технічних культур, збільшення яких склало 36,6%. Але за рахунок цього зменшилось посівів під картоплю і овоче-баштанні культури та кормові, що становило відповідно 16% і 62,4%.

Таблиця 2. Динаміка виробництва продукції хімічної промисловості та машинобудування для Матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України [4]

	2003 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Добрива азотні мінеральні чи хімічні, тис.т	2470	2633	2566	2840	2689	2166
Добрива калійні мінеральні чи хімічні, тис.т	1	11	6,4	7,4	14,3	4,4
Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	4556	5543	3703	5282	6339	1445
Плуги відвальні, шт.	4285	3058	2542	3025	7064	5336
Сівалки, шт.	7983	11315	8968	7065	9938	2542
Косарки, шт.	1542	3802	3206	3106	3404	1616
Машини для внесення добрив, шт.	800	1135	1159	2296	1423	272
Обприскувачі переносні, тис. шт.	241	428	603	431	749	961
Комбайни бурякозбиральні та машини для обрізання бурячиння, шт.	398	88	201	18	1	0

Таблиця 3. Вартість основних засобів у сільському господарстві України [4]

(сільськогосподарські підприємства; у фактичних цінах на кінець року, мільйонів гривень)

Найменування	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Основні засоби у сільському господарстві – усього	46851,7	47132,9	53658,3	56127,4	58292,8
у тому числі					
будинки, споруди і передавальні пристрої	26041,6	24233,2	25456,5	24129,2	26368,3
машини і обладнання	11027,5	13129,7	16891,7	20258,3	22967,9
транспортні засоби	3518,5	3532,2	4240,6	4847,1	5432,7

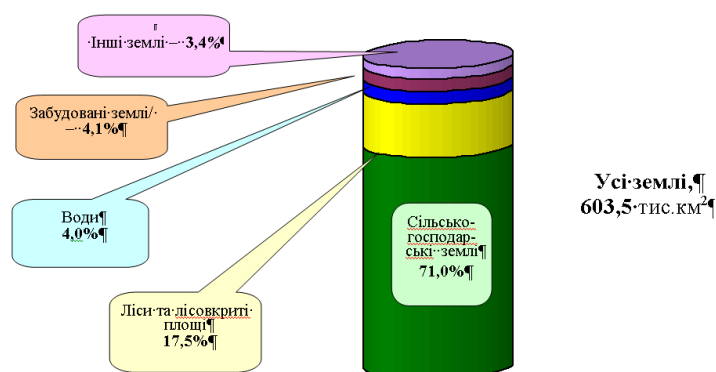

Рис. 1. Земельна площа України у 2009 році [4].

Таблиця 4. Динаміка порушення і рекультивізації земель в Україні

	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Порушено земель	17	3,5	1,9	2	1,7	1,4	1,2	1,5
Відпрацьовано земель	16,4	4,6	2,8	1,8	2	1,1	2	1,1
Рекультивовано земель	19,2	8,4	3,7	2,1	1,4	1,2	1,6	1,9
з них під рілля	8,9	1,5	1,5	0,3	0,5	0,2	0,3	0,2

(тис.га)

(відсотків до загальної площі)

Рис. 2. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур [5].

За даними Держкомстату України, у період 2000-2009 рр. площі сільськогосподарських земель, які використовувались для збирання врожаю, зросли на 4573 тис. га (таблиця 5) [5].

Таблиця 5. Динаміка площ сільськогосподарських культур, з якої зібрано врожай

Культури	(тис.га)								
	2000р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Зернові культури	12587	14242	11113	14776	14605	14192	13428	15381	15470
у тому числі									
пшениця	5161	6750	2456	5533	6571	5511	5951	7054	6753
жито	638	750	395	716	609	360	337	459	461
ячмінь	3689	4153	4601	4515	4350	5237	4089	4167	4994
овес	481	500	544	510	450	442	356	445	416
кукурудза на зерно	1279	1189	1989	2300	1660	1720	1903	2440	2089
просо	367	106	258	377	120	115	92	142	102
гречка	529	308	324	389	396	360	310	282	254
рис	25	19	22	21	21	22	21	20	25
зернобобові	383	445	479	367	401	389	315	257	355
Цукрові буряки (фабричні)	747	763	666	697	623	788	577	377	320
Соняшник	2842	2720	3810	3427	3689	3911	3411	4279	4193
Ріпак	157	70	54	107	195	387	800	1380	1014
Соя	61	98	190	256	422	715	583	538	623
Льон-довгунець	20	25	27	32	24	10	11	6	2
Картопля	1631	1592	1587	1556	1516	1461	1453	1409	1412
Овочі	519	471	470	468	464	470	449	458	456
Однорічні трави на сіно	289	356	361	346	342	320	288	291	283
Багаторічні трави на сіно	1249	1086	1042	1048	1001	943	915	931	902
Площа всього	20102	21423	19320	22713	22881	23197	21915	25050	24675

Маємо звернути увагу й на те, що площі сільськогосподарських культур, з яких збирають урожай, з кожним роком зростають. Так у 2009 році площа земель зернових культур зросла на 2883 тис. га порівняно з 2000 роком. При цьому збільшилися посівні площі, відведені під пшеницю, на 1592 тис. га; ячмінь – на 1305 тис. га; кукурудзу – на зерно на 810 тис. га; соняшник – на 1351 тис. га; ріпак – на 857 тис. га. Особливо слід зазначити, що зросли площі під соєю (майже в 10 разів). Разом з тим простежується суттєве зменшення посівних площ під житом (на 177 тис. га); просом (на 265 тис. га), а що стосується посівних площ гречки, цукрових буряків, багаторічних трав на сіно, то вони зменшилися майже вдвічі. Потрібно визнати, що площі відведені під льон-довгунець з кожним роком зменшуються, і це негативно вплинуло на виробництво льону.

Ефективність організаційно-економічних заходів щодо використання ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства залежить від значної кількості факторів, ступінь складності яких повинен ґрунтуватись на економічних розрахунках діяльності їх проведення в кожному окремо взятому випадку. При цьому насамперед доцільно дотримуватись переваг концентрації аграрного виробництва і у рослинницьких галузях особливо. Це зумовлено тим, що на сучасному етапі саме вони забезпечують прибутковість господарювання.

З огляду на вищевикладене зазначимо, що це є свідченням тих структурних трансформацій, які відбулися в аграрній сфері національної економіки і зумовили появу нових тенденцій у розвитку сільського господарства України. Механізм формування ресурсного потенціалу в сільськогосподарських підприємствах повинен розглядатись як система організаційних, економічних важелів і методів управління та виробничих чинників, які в процесі своєї взаємодії можуть забезпечити ефективне його використання. З кожним роком зростає вартість основних засобів у сільському господарстві, але ефективність їх використання недостатня. Тому перспективним для використання виробничого потенціалу аграрної галузі буде створення обслуговуючих організацій на кооперативних засадах машинно-технологічних станцій, які дадуть змогу оперативніше виконувати комплекс механізованих робіт у сільськогосподарських підприємствах, забезпечувати повніше завантаження техніки протягом року. Вибір машин повинен базуватись на прогресивній технології вирощування сільськогосподарських культур і раціональних методах утримання тварин. Однією із головних складових ресурсного потенціалу на Україні є земельні ресурси, які потребують дбайливого ставлення до їх використання. Тому необхідно постійно поліпшувати їх, використовуючи науково обґрунтовані норми внесення мінеральних добрив.

Список літератури

1. Андрійчук, В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз [Текст] : монографія / Андрійчук В. Г. – К.: КНЕУ, 2005. – 292с.
2. Єрмаков, О. Ю. Організація сільськогосподарського виробництва [Текст] : навчально-методичний посібник для студентів аграрних вузів / О. Ю. Єрмаков. – К.: ВЦ НАУ, 2007. – 111 с.
3. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький, М. І. Толкач. – С. 65-66.

-
4. *Сільське господарство України за 2009 рік [Текст] : статистичний збірник / Держкомстат України; за ред. Ю. М. Остапчука. - К.: - 2010. - 375 с.*
 5. *Статистичний збірник України в цифрах 2009 рік [Текст] / Держкомстат України; за ред. О. Г. Осауленка.-К.: - 2010. - 257 с.*
 6. *Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням [Текст] / За ред. Д. І. Мазоренка, Г. Є. Мазнева. - Харків: ХНТУСГ. - 2006. -725с.*
 7. *Харченко, О. В. Ресурсне забезпечення та шляхи оптимізації умов вирощування сільськогосподарських культур у Лісостепу України [Текст] : монографія. - Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. - 342 с.*

РЕЗЮМЕ

Нагорний Віталій

Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств: стан і тенденції розвитку

Исследовано сучасний стан ресурсного забезпечення сільського господарства. Розглянуто наявний стан ресурсного потенціалу і тенденції його розвитку в сільськогосподарських підприємствах.

RESUME

Nagorny Vitaliy

Production potential of agricultural enterprises: state and progress trends

The modern state of material and technical provision, is analysed. Formation and effective use of production potential at agricultural enterprises are researched.